

Ксенія Анатоліївна Андросович,
науковий співробітник
відділу проектування розвитку обдарованості
ІОД НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 37.064.1

ПОНЯТТЯ ВЗАЄМОДІЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ТА СІМ'Ї ПРИ ПРОЕКТУВАННІ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ УЧНЯ

В статті представлено теоретичний аналіз досліджень по проблемі взаємодії, а також виявлені особливості процесу взаємодії школи та сім'ї при проектуванні розвитку одареності учасників.

Ключевые слова: взаємодія, педагогічне взаємодія, сім'я, школа, ученики.

This paper presents a theoretical analysis of studies on the interaction and revealed features of the interaction of schools and families in the design development of gifted students.

Key words: interaction, teacher interaction, family, school, students.

У результаті змін, що відбулись у суспільстві, стало необхідним переоцінити уявлення, що існували десятиліттями, про взаємодію ЗНЗ і сім'ї. Наразі стало очевидним, що спільна діяльність вчителів і батьків є цінним інструментом, який дозволяє скласти для кожного учня власний виховний маршрут, підібрати оптимальний варіант індивідуальної роботи, проектувати розвиток обдарованості. У процесі співробітництва відбувається перебудова рольових відносин учителя та учнів, учителя та колег, учителів і батьків, учителя й адміністрації навчального закладу тощо. Ідея співробітництва, діалогу, партнерства у відносинах суб'єктів навчальної діяльності – одна з основних у психолого-педагогічних дослідженнях останніх років.

Її реалізація у практичній діяльності відбувається з труднощами. Учителі, як правило, не вміють перебудувати власну діяльність. Це пов'язано з тим, що вчитель не знає механізмів суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу на основі діалогу, не завжди розуміє, що поглиблення змісту спільної діяльності, якості та ефективності освіти досягається не інтенсифікацією заходів, які проводяться, а розвитком творчого характеру спілкування, підвищенням його культури. Вищенаведені труднощі дозволяють говорити про актуальність вибраної теми.

Мета статті – вивчення особливостей процесу взаємодії навчального закладу та сім'ї при проектуванні розвитку обдарованості учня.

Питання педагогічної та міжособистісної взаємодії відображаються у дослідженнях вітчизняних

учених О. В. Глузман, О. М. Друганова, С. Т. Золотухіна, М. І. Фрумін, С. О. Микитюк, В. К. Майбородова, О. А. Рацул, Н. В. Єлізарова, Г. А. Цукерман та інших, які вивчають особливості навчальної взаємодії її учасників; Є. І. Беленкіна, Л. В. Жарова, В. В. Котов, М. М. Рибакіна аналізують емоційно-комунікативний бік навчальної взаємодії; О. Г. Марченко, М. С. Корольчук, Н. Ю. Бутенко, Н. І. Федорченко розглядають особливості організації психолого-педагогічної взаємодії адміністрації навчального закладу та його працівників; М. А. Вейт, Б. Г. Огаянц, Є. В. Субботський вивчають співробітництво з дітьми як соціально-психологічний процес.

За З. Я. Ковальчук, взаємодія розуміється як систематичні, досить регулярні дії суб'єктів один на одного, що мають на меті викликати певну відповідну реакцію, яка породжує нову реакцію того, хто здійснює вплив. Таким чином, відбувається обмін діями, зароджується спорідненість дій обох суб'єктів, їхня координація, стійкість інтересів, планування спільної діяльності, поділ функцій тощо. Дії сприяють взаємному регулюванню, взаємовпливу, контролю, взаємодопомозі. Це передбачає, що кожен з учасників взаємодії зробить внесок у виконання спільного завдання, коректуючи власні дії, враховуючи попередній досвід, активізуючи здібності та можливості партнера. У соціально-психологічному контексті взаємодію розуміють не лише як взаємозалежний обмін діями, а й організацію людьми взаємних дій, спрямованих на реалізацію спільної діяльності. Отже, спілкуючись,

обмінюючись інформацією, людина виробляє форми та норми спільних дій, організовує та координує ці дії [2].

Педагогічна взаємодія – це співпраця суб'єктів навчально-виховного процесу, методичної та соціально-гуманітарної діяльності з метою організації життєдіяльності на різних рівнях: *учень – вчитель, вчитель – вчитель, вчитель – адміністрація, вчитель – батьки*, під час якої відбувається формування ціннісних орієнтацій, набуття необхідних професійних компетенцій, соціального досвіду, моральних рис і якостей, необхідних для гуманістичної діяльності та досягнення життєвого успіху.

На думку Л. О. Ковальчук, педагогічна взаємодія міститься в основі міжособистісної взаємодії, яка «є сукупністю зв'язків і взаємовпливів, що виникають і закріплюються між людьми у процесі їхньої спільної діяльності ...» [3].

Метою міжособистісної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, за І. С. Булах, Л. В. Долинською, є створення умов для всебічного розвитку особистостей, їхньої ініціативи, соціальної мобільності, формування загальнолюдських цінностей, моральних і професійно значущих якостей; розкриття талантів, інтелектуального та творчого потенціалу, свідомого суспільного вибору; професійного й особистісного саморозвитку [1].

Отже, міжособистісна взаємодія містить налагоджену систему внутрішньоорганізаційної взаємодії з приводу загальної справи для колективу.

У чому полягає сенс взаємодії між навчальним закладом і сім'єю?

Сім'я – це суспільний інститут, де відбувається соціалізація дитини; засвоюються загальнолюдські норми та цінності у процесі взаємин з іншими людьми; формуються перші стійкі враження про навколишній світ. Багато вчених стверджують, що соціалізація дитини була та залишається єдиною специфічною функцією сім'ї, у той час як інші функції (економічна, підтримка добробуту тощо) є другорядними. Сім'я не тільки закладає основи формування особистості, а й забезпечує важливі умови її розвитку.

Не применшуючи значущості суспільних інститутів виховання, необхідно визнати, що людство не створило іншої ланки у виховній системі, що відповідала б сімейному вихованню за силою емоційно-етичної дії на особу. Сімейне виховання має низку переваг. Базуючись на авторитеті батьків, воно впливає на певну особу. Сім'я як соціальна мікрогрупа є важливим ступенем соціалізації особи, передаючи соціальний досвід підростаючому поколінню.

Наукові дослідження підтверджують наявність тісного зв'язку між типом особистості, яка формується, та виховним потенціалом сім'ї. Сім'я характеризується безперервністю та тривалістю виховних відносин між людьми різного віку, життєвого досвіду, особистих якостей, соціальним статусом у суспільстві. Підвищення ролі сім'ї у вихованні залежить від навчального закладу та характеру відносин між дітьми та їхніми батьками. Адже упродовж навчання дітей спільні зусилля вчителів і батьків спрямовані на

створення повноцінної та гармонійно розвиненої особистості. Їх взаємодія здійснюється у найбільш важливий для дитини період життя, коли закладаються основи формування особистості.

Навчальний заклад як суспільний інститут не може замінити сім'ю, розв'язати її соціально-економічні та матеріальні проблеми. Він покликаний піднімати виховний потенціал, авторитет сім'ї за допомогою організації продуктивних взаємин з батьками своїх учнів.

Отже, основа взаємодії «сім'я – навчальний заклад» має визначатись такими напрямками:

- підвищенням педагогічного рівня знань батьків у період навчання дітей;
- консультуванням психологами батьків з питань виховання;
- узгодженням виховних педагогічних дій вчителів і батьків;
- організацією соціально-педагогічної допомоги сім'ї;
- спільним виробленням більш адекватних напрямів удосконалення виховання підростаючого покоління.

Підвищення виховного потенціалу сім'ї, педагогічної культури батьків можливе за умови позитивно спрямованої взаємодії сім'ї та школи. Така взаємодія припускає рівноправні позиції як педагогів, так і батьків у вихованні та розвитку особистості дитини.

Необхідно визнати, що в питанні взаємодії сім'ї та навчального закладу існує думка, що батьки – це «помічники» або ж «підсобна сила». Таким чином, сім'ї відводиться роль об'єкта педагогічної дії, а навчальному закладу – роль домінанти. Реальна ж взаємодія припускає, що навчальний заклад і сім'я – рівноправні суб'єкти соціального виховання дітей. При зменшенні значущості одного з них неминуче зростає роль іншого, а отже, рівноправ'я порушується.

Ефективною буде взаємодія, де кожна зі сторін є і об'єктом, і суб'єктом одночасно. Повноцінна взаємодія ґрунтується на таких критеріях, як доброзичливість, такт, пошана, довіра, оптимізм, відвертість. Певну роль відіграють взаємозалежність та взаєморозуміння, оскільки успіх одного із суб'єктів взаємодії обумовлений зусиллями та діями іншого.

Навчальний заклад і сім'я прагнуть досягнення повноцінної взаємодії. Але часто спостерігаються випадки прояву з боку вчителів нетактовності, нетерпимості, домінування, нерозуміння у спілкуванні з дітьми та їхніми батьками. У свою чергу, багато батьків не усвідомлюють громадянську й особисту відповідальність за розвиток, виховання та навчання власних дітей. Є батьки, які вважають обов'язком забезпечити дітей матеріально, а виховання покладають на навчальний заклад. І лише спільними зусиллями, доповнюючи та підтримуючи один одного, вони зможуть досягти бажаних результатів. Адже у батьків і вчителів одна мета – благо дітей, їх повноцінний і гармонійний розвиток [4].

Зазначимо, що у системі педагогічної взаємодії існують деякі протиріччя. Кожний навчальний заклад у

співпраці з батьками має власний досвід. Проведення таких спільних заходів, як «круглі столи», фестивалі, виставки, батьківські спектаклі тощо, під час яких вчителі, батьки і діти є організаторами й учасниками, сприяє їхньому взаєморозумінню.

Необхідно поставити питання про створення системи педагогічної взаємодії на рівні «сім'я – навчальний заклад», зрозуміло, з урахуванням традицій, досвіду, можливостей та особливостей кожного навчального закладу, районів. Враховуючи об'єктивні причини, здійснити це на сьогоднішній день непросто. З одного боку, кризові явища, що відбуваються в суспільстві, перебудова його соціально-економічних структур загострюють кризу сім'ї. Низький рівень взаємодії в сім'ї, розпад сімей, зниження авторитету батьків, послаблення духовних основ сім'ї, збільшення розриву між поколіннями негативно впливають на характер педагогічних відносин. З іншого боку, орієнтацію на виховання особистості нового типу, зростання значущості процесів самовиховання та соціалізації, індивідуалізацію та диференціацію навчально-виховного процесу тощо можна розглядати як позитивні зміни.

Розв'язання цих протиріч вимагає зближення сім'ї та навчального закладу, оскільки їх об'єднує загальна мета – розвиток особистості дитини через забезпечення гармонії індивідуального та колективного, оскільки кожна дитина є і об'єктом, і суб'єктом соціальних відносин. Розвиваючи в кожній дитині індивідуальне, сім'я та навчальний заклад готують її до життя в суспільстві та співпраці з іншими членами суспільства.

Забезпечити таку гармонійну взаємодію індивідуального та колективного можна за допомогою оновлення системи сімейно-суспільного виховання, основними умовами реалізації якої можуть бути:

- батьки – не просто помічники вчителів, а рівні учасники процесу розвитку дітей (інтелектуального, етичного, фізичного, психічного);
- перехід навчального закладу від домінуючих наразі форм масової взаємодії з сім'єю до групових та індивідуальних форм взаємодії, побудованих на діалоговій основі;
- здійснення на практиці диференційованого й індивідуального підходу до сімей;
- систематичне та цілеспрямоване надання психолого-педагогічної підтримки сім'ям;
- установа ефективного контролю, заснованого на діагностиці, та поетапного аналізу процесів навчання та виховання дітей, забезпечення їх своєчасної корекції у зв'язку з труднощами та відхиленнями в розвитку дітей.

Існують і фактори, що більше впливають на виховання в сім'ї:

- батьківський контроль – активний, творчий, ненав'язливий, такий, що демонструє шанобливе ставлення до дитини;
- способи взаємин батьків з дітьми, сутність яких полягає у сумісних діях, турботах, змістовному проведенні часу;

- батьківські обґрунтовані вимоги, що сприяють розвитку дитини, її самостійності та розумінню самоцінності;

- емоційна підтримка та довіра, виражені батьками у любові до дітей, не за конкретне, а просто за те, що вони є дітьми – найкраще, що є у батьків [5].

Важливо з першого року навчання та виховання дітей у навчальному закладі зробити батьків співучасниками педагогічного процесу.

Робота з батьками, як і будь-яка в освітній установі, здійснюється в системі та має важливе значення. Для того, щоб допомога батьків була дієвою, їх потрібно навчати обмінюватися досвідом, обговорювати проблеми, спільно шукати шляхи та способи їх розв'язання.

Важливо поставити наступні завдання у взаємодії навчального закладу та батьків:

- 1) засвоєння навичок в умовах спеціально організованої діяльності;
- 2) максимальний рівень залучення до діяльності кожної дитини;
- 3) реалізація завдання партнерського спілкування;
- 4) активна дослідницька позиція кожної дитини;
- 5) зняття психологічного стресу перед навчанням;
- 6) розвиток інтелекту;
- 7) розвиток креативності;
- 8) формування вміння спілкуватися з дорослими й однолітками;
- 9) згуртування колективу дітей;
- 10) залучення батьків до життя класного колективу;
- 11) розкриття творчого потенціалу дитини та батьків [6].

Таким чином, можна зробити висновок, що створення у навчальному закладі системи продуктивної взаємодії з сім'єю має великий потенціал для підтримки та розвитку обдарованості учнів. У подальшому планується дослідити практичний аспект визначеної проблеми, розглянути ефективні програми, плани заходів із взаємодії з сім'єю, з досвіду діяльності міських навчальних закладів.

Використані літературні джерела

1. Булах І. С., Долинська Л. В. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів: Навч.-метод. посібн. / І. С. Булах, Л. В. Долинська. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2002. – 114 с.
2. Ковальчук З. Я. Психологічний аналіз міжособистісної взаємодії вчителя із старшокласниками: Монографія / З. Я. Ковальчук. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. – 160 с.
3. Ковальчук Л. О. Основи педагогічної майстерності: Навч. посібн. / Л. О. Ковальчук. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – 608 с.
4. Проектування навчально-виховного процесу в комп'ютерному комплексі «Універсал-3»: Навч.-метод. посібн. / В. О. Киричук. – 5-е вид., доп. – К.: Інфосистем, 2011. – 218 с.
5. <http://readbookz.com/books/172.html>
6. <http://collegeparent.name/>